

I.

De voorjaarszonne was als een reusachtige, gloeiende bol achter de kim weggezonden. Heel de westelijke hemel geleek ééne zee van vuur, waaruit hare laatste stralen naar alle zijden opklaarden. Purperen wolken, grillig van vorm en langs onder met bloedrooden glans verlicht, dreven er langzaam voort als dampen, uit eenen onmetelijken vuurpoel opgewalmd.

Maar van al dien tragischen luister aan het andere einde van den hemelboog was van achter de hooge, gekanteelde muren der stad Meersenberg niets meer te bespeuren. Grijschaduwden daalden reeds van daarboven, slierden door de enge, kronkelende straten, bleven aan de vooruitstekende daken en het houtwerk des gevels hangen en schenen de hooge torens, die hier en daar boven de stad oprezen, in de plooien van eenen wazigen feeënsluier te hullen.

Naarmate de avond viel verminderde ook de drukte in de straten en op de pleinen der aloude stad. Reeds lang vóór de taptoe aangekondigd werd door de klokken van de kerken en door het hoornsein des torenwachters van het gravenkasteel pinkten er reeds brandende lantaarns hier en daar voor het eene of andere heiligenbeeld, tegen de gevels geplaatst, terwijl weifelende lichtglans uitstraalde door de in lood gevatte ruitjes der taveernen. Nu en dan stak de wind op, joeg het stof in wolken door de straten en deed de uithangborden boven de deuren der winkels en drankhuizen en de weerhaantjes boven de torentjes der heerenwoningen of „steen“ op hunne verroeste stangen knarsen.

* * *

Het had er dien dag druk toegegaan in het aloude Meersenberg! Van den morgen tot den middag had de klok van het belfort over de stad gegalmd om de poorters op te roepen tot de verkiezing van den raad der gemeente.

Elke gemeente was toenmaals een kleine staat op zich zelf, die bestuurd werd door magistraten, gekozen door de poorters. De kiezingen, waarbij elk poorter slechts ééne stem had, geschieden jaarlijks gedurende de Paaschweek of op den feestdag van Sint Johannes Baptista. De raad was samengesteld uit gezworenen, waarvan het aantal van gemeente tot

gemeente verschilde, en gewoonlijk in rechtstreeksche verhouding was met het bevolkingscijfer. Rechtschapenheid en beleid waren de eenige verdiensten, welke in aanmerking genomen werden. De leden van den raad benoemden in hun midden den persoon, die gedurende het jaar als eerste magistraat moest dienst doen. Op sommige plaatsen droeg hij den titel van burgemeester; op andere dien van meier, provoost of schepen.

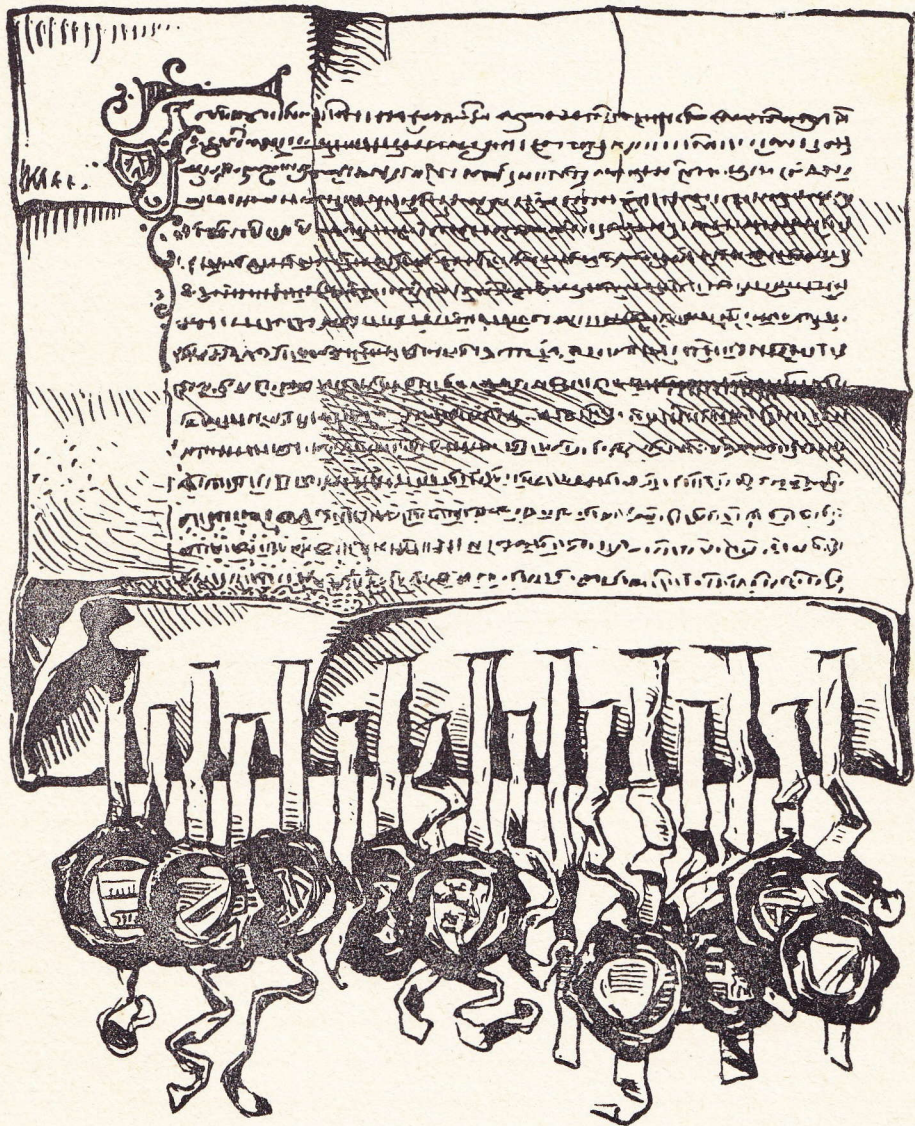
Het ambt van gezwoorne werd eerder aanzien als een plicht dan wel als een recht. Het was zoo gewichtig dat de gekozene, die geene geldige reden kon inbrengen om er van ontslagen te zijn, desnoods gerechtelijk kon gedwongen worden om het te vervullen. Bleef hij in zijne weigering volharden, dan had de raad het recht hem van het genot der gemeentelijke voorrechten te berooven. Dit is wel het beste bewijs van het vrijburgerlijk of democratisch karakter der gemeente, geheel verschillend met de leenroerge of feodale instellingen, welke laatste van elk persoon zijn eigen meester, zijn eigen koning maakten! Bij de gemeenten wordt men aanstonds gewaar dat de belangen der algemeenheid, men noeme ze stad, staat of vaderland, boven het belang van den eenling verheven waren, en dit zeer terecht, daar het vaderland, de staat of de stad de werking, de belangen en het heil van allen omvatte. In die beroerde tijden vooral was dit een noodzakelijk iets.

* * *

Ja, het had er dien dag druk toegegaan binnen de muren van het aloude Meersenberg! Pieter Hespel, de grijze deken der lakenwevers, was voor de vierde maal bij algemeene toejuiching tot meier aangesteld. Wel had hij om zijnen hoogen ouderdom er op aangedrongen, dat de last van het meierschap op jongere en krachtiger schouders gelegd werde, maar de poorters van Meersenberg droegen allen den wijzen en kranigen ouderling zulke liefde toe, dat zij niemand anders tot eersten magistraat wilden. Meester Pieter Hespel was dus wel verplicht zich aan de uitspraak der gezwornden en den wil van het volk te onderwerpen.

Er was ook kiezing geweest voor de helft van den raad en de nieuwe gekozenen werden insgelijks met geestdrift toegejuicht. Berthold de wagenmaker, Gaas Kouterman, de deken der paternostermakers, de jonge deken der wapensmeden, Dirk de verwer, Lambert de Zwarte, Willem van den Beemd, Jacob de schrijnmaker en Lode van het Huis ter Beke waren allen flinke, invloedrijke mannen. De meesten hunner hadden zich reeds bij verschillende gelegenheden tegen de aanmatigingen van den graaf durven verzetten. Want de kalme dagen waren voorbij; er liepen allerlei onrustwekkende geruchten door de stad en de houding der edelen, de natuurlijke partijangers van den graaf, werd van dag tot dag stouter en uitdagender. Men wist dat de landheer vijandige gevoelens koesterde jegens de gemeente,

welke hij, vier jaar geleden, plechtig erkend had; dat hij er op uit was om haar weder te vernietigen en allerlei slinksche pogingen aanwendde om tot zijn doel te geraken. Het was zelfs uitgelekt dat hij sedert eenigen tijd een zijner sluwste vertrouwelingen naar den hertog van Brabant gezonden had om dezen voor zijne zaak te winnen. En daarom hadden de poorters op dien dag de bekwaamsten en de dappersten hunner aangesteld om over

Eene keure.

de belangen der jonge gemeente te waken.

Lode van het Huis ter Beke, de gerechtsdeken, die lezen en schrijven kon, hetgeen destijds bij poorters iets zeer zeldzaams was, had van de puie van het raadhuis tot de samengestroomde menigte gesproken en haar met luidklinkende stemme de charter der privilegie voorgelezen, door den

graaf van Meersenberg geschonken en door den hertog van Brabant bekrachtigd en van zijn zegel voorzien. Door deze charter werd elk poorter herinnerd aan zijne rechten, alsmede aan de plichten, welke hij te vervullen had jegens zijne medepoorters, de gemeente en den graaf. Door allen werd gezworen die plichten zeer streng na te leven; even geestdriftig werd door de poorters de belofte afgelegd hunne rechten tegen wie het ook wezen mocht te verdedigen, desnoods ten koste van have en bloed. En terwijl de handen plechtig uitgestoken werden naar de keure, welke meester Lode hun voorhield, zag men menig poorter dreigende blikken werpen naar den grafelijken burg, waarvan de zware torens, aan het andere einde der stad, zich hoog en log-dreigend boven de daken der poorterswoningen verhieven.

* * *

Eene charter was in die tijden van willekeur de geschreven bevestiging der vrijheden, welke de landheer aan deze of gene zijner steden verleende. Sommige feodale heeren deden dit uit liefde voor hunne onderdanen; de meesten echter deden het omdat zij zich daartoe door de omstandigheden gedwongen zagen, ofwel omdat hun eigenbelang hun noodzaakte met hunne ondergeschikten in vrede te leven. De toegekende vrijheden werden daarom ook wel „vrede” geheeten.

„Eens dat de stad een bijzonderen vrede bezit, zegt H. Pirenne in zijne Geschiedenis van België (I^e deel, bl. 188) wordt rondom haar grondgebied eene versterkte omheining gebouwd of eene gracht gegraven. Die vrede wordt in de teksten „keure” (*cora*) of „wet” (*lex*) geheeten, en het feit dat beide woorden van gelijke beteekenis zijn, kenschetst wel den bijzonderen aard der gemeente-instellingen in Vlaanderen. De stedelijke vrede is eene „Keure”*, omdat hij door de burgerij gekozen werd; hij is eene „wet”, omdat hij door den graaf bekrachtigd werd en door hem gewaarborgd wordt. De keure wordt noodzakelijkerwijze gevolgd door eene bijzondere rechtbank”.

Het waren de gezworenen of schepenen die voor de poortes of burgers rechtspraken. In sommige steden stelden zij een hunner in 't bijzonder voor de rechtszaken aan met den titel van *gerechtsdeken*.

Door het verleen van keuren beperkte de feodale heer zijne eigen macht over de bewoners der stad en verkreeg deze laatste, onder bestuurlijk en rechtelijk oogpunt, een meer zelfstandig bestaan. De gemeentevrijheid was het vertrekpunt van den lateren zedelijken, verstandelijken en stoffelijken vooruitgang van het volk.

In de handboeken over geschiedenis, welke in de scholen gebruikt worden, lezen wij dat de burgers eener gemeente niet meer, zooals de latèn, aan den grond verbonden waren; dat zij niet meer cijnjsbaar en

* Keuren = Kiezen. V.B.: Keurbende = uitgekozen bende.

vroondienstplichtig volgens het goeddunken der heeren waren; dat zij mochten gaan en komen gelijk zij wilden; dat zij mochten koopen en bezitten, en bij uitersten wil over hunne goederen beschikken. Verder, dat zij slechts die belastingen betaalden, waar zij vrijelijk in toegestemd hadden; dat zij zelven de gemeentelijke overheden kozen, en beraadslaagden over de openbare aangelegenheden. Dan nog, dat zij hadden: een *zegel* om de akten te bezegelen en te wettigen; eene *gemeentekas*, waarin de openbare penningen bewaard werden; een *vaandel*, waarmede de burgers naar feesten of ten strijde trokken; een *stadhuis*; *hallen* voor de markten, een hoogen toren of *belfort*, die eene klok bevatte, welke men luidde in geval van brand, overstrooming of oproep ten strijde, en eene *geheimenkamer*, waar de *gemeentekeuren*, *charters* of *handvesten* bewaard werden, in eene ijzeren kist met verscheidene sloten.

Om onze lezers echter een juister denkbeeld van een charter te geven gaan wij terloops spreken over eene der meest gekende, welke in de geschiedenis geboekt staat onder den naam van *wet van Beaumont*, welke door Hendrik den Blinde in de 12^e eeuw aan een groot aantal gemeenten van Luxemburg en Namen verleend werd, en die is blijven voortbestaan tot aan het Oostenrijksch tijdvak!

Willem van Champagne, bisschop van Reims, had tusschen Mouzon en Stenay eene kleine stad gebouwd, welke hij Beaumont heette. Om de bewoners van het platteland er naar toe te lokken, begiftigde hij de nieuwe stad met vrijheden, zoo voordeelig, dat vele vorsten, die het wel meenden met hunne onderdanen, ze in hunne staten invoerden.

De wet van Beaumont liet aldaar de inwoners toe ieder jaar op Pinksterdag een meier, zeven gezwoornen en een gerechtsdeken te kiezen; zij onthief hen van alle belastingen, verleende hun *weiderecht*, de toelating een voldoende voorraad brandhout te hakken in de bosschen van den landheer, en het gebruik van de waterloopen. De heer ontving in vergelding daarvoor jaarlijks van ieder zijner vazalen drie of vier penningen voor het gras, dat een maaier op een dag kon afmaaïen, de zesde of de tiende schoof graan (d.i. het korentiende), de twintigste *setier** van het graan, dat op den *dwangmolen*** gemalen werd, het vier en twintigste brood, dat in den dwangoven gebakken werd, het verkooprecht en de boeten, welke wegens veroordeelingen betaald werden.

Verder stond er nog in die wet dat de poorters konden koopen en

* setier: oude Fransche graanmaat van 156 liters.

** dwangmolen: een molen, den heer toebehoorend, waar zijne vazalen hun graan moesten laten malen, mits geldelijke vergoeding. Behalve de dwangmolens bestonden ook nog de ovens en andere voorwerpen, den heer of de gemeente toehoorend, waarvan het gebruik gedwongen was en die tevens eene bron van inkomsten waren voor den heer, de gemeente of den ambachtsheer. De beschaving heeft de meeste dier wangebruiken doen verzwinden! Konden de menschen uit dien „goeden ouden tijd” nu eens terug herleven, ze zouden aardige oogen opzetten!

verkoopen zonder den landheer daarvoor *eeregift* en *staan- of marktgeld* verschuldigd te zijn; — dat alwie zich metterwoon in de gemeente kwam vestigen, ten overstaan van den meier bij eede moest verklaren, dat hij den heer en de stad zal behooren, vooraleer vrijverklaard te worden en burgerrecht te verkrijgen; — dat degene, die het gerecht zou beschuldigen een valsch oordeel uitgebracht te hebben, zou veroordeeld worden tot eene boete van honderd sous; zoo hij echter zijne beschuldiging met geldige bewijzen kon staven, werd het vonnis verbroken, de rechter „nooit meer geloofbaar” verklaard en verwezen tot eene boete van honderd pond; — dat het lijk van een zelfmoordenaar zoo schandelijk mogelijk naar de openbare strafplaats moet gesleept worden om daar aan de galg gehangen te worden; — dat de bakker, zijne brooden eerlijk en aan fatsoenlijken prijs moet verkoopen, en zoo bevonden wordt dat het niet goed gebakken of te klein is, dat hij alsdan tot eene boete van zestig sous zal verwezen en zijn brood aan de armen zal uitgedeeld worden; — dat de maten der kroeghouders zullen nagezien worden door de stedelijke overheden, en dat deze maten, zoo zij valsch bevonden worden, te midden van het marktplein zullen verbrijzeld en verbrand worden, en dat de kroeghouder, op zulk feit betrapt, niets meer zal mogen verkoopen en „niet meer geloofbaar” zal verklaard worden; — dat de grenspalen van de eigendommen, door de lieden van het gerecht in den grond geplant worden, en dat alwie er een paal zou uitrukken veroordeeld zal worden tot eene boete van zestig sous; dat hij den grenspaal terug op de juiste plaats zal moeten planten, en daarbij met luide stemme roepen: „Ik vraag vergiffenis aan God, aan 't gerecht en aan den eigenaar!”; — dat de persoon, die een ander wondt of ten bloede slaat, zal veroordeeld worden tot eene boete van vier pond min twee sous; — dat hij, die een ander op den openbaren weg aanrandt, eene boete van zestig sous zal betalen; — dat degene, die een ander in dezes huis gaat aanranden, veroordeeld zal worden tot eene boete van honderd sous; — dat alwie eene valsche aanklacht doet, vijf sous zal betalen; — dat de persoon, die betrapt wordt druiven plukkend in andermans wijngaard of graan wegnemend van andermans veld, zestig sous zal betalen; — dat hij, die den meier of een gezwoorne slaat, ten bedrage van honderd sous beboet wordt, maar ook dat de meier of de gezwoorne, die een poorter zouden kwetsen, dezelfde som zullen betalen; — dat eene vrouw, die een man „leelijkaard” heet, en de man, die eene vrouw dezelfde belediging zegt, beiden eene boete van vijf sous moeten betalen; — dat hij, die een fruitboom omhakt of doet sterven, terwijl deze draagt, ter beschikking van den landheer zal gesteld worden; — dat de man, die het landbouwgereedschap van een ander beschadigt, aan het gerecht van den heer zal overgeleverd worden; — dat de schulden, minder

dan tien sous, met twee getuigen mogen gestaafd worden; voor de schulden, hooger dan tien sous, mag, zoo deze geloochend worden, het gerechtelijk tweegevecht aangevraagd worden; — dat de groote heerenwegen eene breedte moeten hebben van veertig voet, de uitgangen der stad dertig voet, de wegen voor rijtuigen twintig voet en de voetpaden zes voet; — dat de vrouwen van slechte zeden door den beul op de openbare plaats aan de kaak zullen gesteld worden met een stuk rood laken op den mouw vastgenaaid; — dat de man, die valschelijk eene vrouw van oneerbaarheid beschuldigd heeft, eene boete van negen Parijsche ponden zal betalen en in zijn hemd naar de kerk gebracht worden om daar vóór het kruisbeeld in bijwezen der gansche bevolking zijn laster in te trekken.”

Zoo was de wet van Beaumont, eene der merkwaardigste van de middeleeuwsche wetgeving.

Het weze ons toegelaten dit onderwerp nog meer toe te lichten door enkele aanhalingen uit de charter, door den koning van Frankrijk, Lodewijk den dikke, ten jare 1128 aan de stad Laon geschonken. Zij was het gevolg van menigvuldige opstanden van de bevolking, eerst tegen den bisschop van Laon, daarna tegen den koning zelf, en werd eerst na negentien jaren van verzet en beroerten verleend.

„Art. I. — Niemand mag, zonder de tusschenkomst der rechters, iemand aanhouden, zoo vrijman als laat. Indien er geen rechter aanwezig is, zal men echter niet misdoen met den betichte vast te houden tot de komst van een rechter of door hem naar dezès woning brengen, om daar voldoening over het gepleegd feit te bekomen volgens de uitspraak van den magistraat.

„Art. II. — Indien iemand, op welke manier het ook zij, onrecht gepleegd heeft jegens een clerc, een ridder of een koopman, en zoo de schuldige geen inwoner der stad is, zoo zal hij, binnen de vier dagen, vóór den meier en de gezwoornen gedaagd worden om zijn onschuld te bewijzen, of volgens rechtspraak zijn misdrijf te herstellen. Wil hij het niet herstellen, dan zal hij met gansch zijne familie uit de stad gejaagd worden, en hij zal er niet mogen terugkeeren vóór hij op voldoende wijze zijn onrecht hersteld hebbe.

„Zoo hij huizen of landerijen bezit op het gebied der stad, en zoo hij, gedaagd door de heeren of door den bisschop in wier districten zijne goederen gelegen zijn, het gepleegde onrecht binnen de twee weken weigert te herstellen, en zoo er, niettegenstaande de tusschenkomst dier heeren of van den bisschop, geene voldoening van hem te bekomen is, dan is het den gezwoornen toegelaten de goederen van dien boosdoener te plunderen en te verwoesten.

„Art. III. — Zoo een gemeen en oneerlijk persoon door grove scheld-

„woorden een eerzaam ander, man of vrouw, beleedigt, dan heeft ieder „rechtschapen burgerman van de gemeente het recht hem te berispen en „hem tot straf drie oorvegen of kinnebakslagen te geven. Zoo de geslagene „inbrengt dat de andere hem die oorvegen uit ouden haat toegebracht „heeft, dan valt deze beschuldiging, indien de burgerman onder eed ver- „klaart, dat hij het niet deed uit haat, maar wel om vrede en eendrachtswille.

„Art. 12. — Het recht der „Dooe Hand” * wordt volkomen „afgeschaft.

„Art. 16. — Zoo iemand loochent den stedelijken oproep om te „wapen te snellen gehoord te hebben, moet hij dit door getuigen voor de „schepenbank bewijzen of het met opgeheven handen bij plechtigen eed „bezweren.”

Wij zouden meerdere aanhalingen uit deze en nog uit andere charters van die tijden kunnen doen, maar wij hopen onze lezers reeds genoegzaam ingelicht te hebben over den aard dier vrijheidskeuren en hunne strekking op maatschappelijk, zedelijk en rechterlijk gebied. En daar het hun stof geeft om de vroegere toestanden met de hedendaagsche te vergelijken, hopen wij ook dat zij deze uitwijding niet al te lang mogen gevonden hebben.

* De *Dooe Hand* was het recht, dat de heeren bij het begin der middeleeuwen hadden de goederen van hunne laten te erven; Het was den laten ontzegd bij testament over hunne have te beschikken; in dit geval was het dus alsof zij eene *dooe hand* hadden. Om dat recht van de heeren te beperken, stichtten de laten al vroeg vereenigingen en broederschappen, waaraan zij schonken wat zij mochten schenken. Daar deze broederschappen door vernieuwing der leden steeds bleven voortleven, werd alzoo de dooe hand der heeren door die der vereenigingen bestreden. Al spoedig na de invoering van het Christendom begonnen vrome lieden of personen; die daardoor bedreven onrecht of misdaden hoopten goed te kunnen maken, vaste goederen door erfmaking, enz. aan kerken, kloosters of vrome stichtingen af te staan. Toen dit gebruik te groote afmetingen dreigde aan te nemen (in de 7e eeuw zou de kerk in Frankrijk $\frac{1}{3}$ van den geheelen bodem in bezit hebben gehad), trachtte men de kwaal te bestrijden door verbodsbepalingen in het Romeinsch recht op te zoeken en toe te passen, doch het opkomend canoniek recht was sterker dan de tegenstanders en begunstigde krachtig de vermeerdering in rijkdom van kloosters en kerken. De opkomst der steden in de XIIIe eeuw stelde aan die vermeerdering paal en perk. Door de landsheeren werden aan de steden privilegiën verleend, waarbij verboden werd, dat de geestelijke corporaties meer dan zekere hoeveelheid vast goed in eigendom verkregen. In ons land werden zulke privilegiën reeds door het Burgondisch gravenhuis verleend. Nog iets later vaardigden de landsheeren zoogenaamde „amortisatiewetten” uit, waarbij de verkoop van wereldlijke goederen aan kloosters en geestelijke personen geheel verboden werd. „(Zie *Winkler Prins*” geïllustreerde *Encyclopaedie*, bl. 301).

Constant de Kinder

GEMEENTE

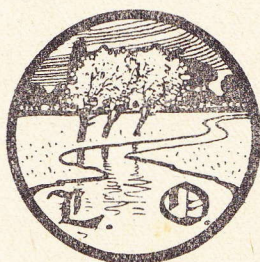
L. Opdebeek, Uitgever, Antwerpen

GEMEENTE!

EEN VERHAAL UIT DE XIIe EEUW.

DOOR

C. DE KINDER.

LODEWIJK OPDEBEEK

Uitgever.

— ANTWERPEN —

1914.

ERRATA.

Blz.	8,	regel	7,	staat	aanzien	moet	zijn	<i>aangezien</i>
"	16,	"	23,	"	taverne	"	"	<i>taveerne</i>
"	"	"	30,	"	weezien	"	"	<i>weezin</i>
"	"	"	35,	"	taverne	"	"	<i>taveerne</i>
"	19,	"	4,	"	grijnsende	"	"	<i>grijnsde</i>
"	23,	"	24,	"	beschuldig	"	"	<i>beschuldig</i>
"	28,	"	12,	"	had	"	"	<i>hadt</i>
"	31,	"	6,	"	adelijke	"	"	<i>adellijke</i>
"	"	"	15,	"	stelling	"	"	<i>stellig</i>
"	40,	"	24,	"	Mee senberg	"	"	<i>Meersenberg</i>
"	56,	"	9,	"	hunne	"	"	<i>hunner</i>
"	59,	"	24,	"	uk	"	"	<i>juk</i>
"	67,	"	3,	"	verrasing	"	"	<i>verrassing</i>
"	68,	"	23,	"	dat	"	"	<i>die</i>
"	70,	"	8,	"	staat	"	"	<i>staan</i>
"	78,	"	14,	"	wapperde	"	"	<i>wapperende</i>
"	82,	"	3,	"	deze	"	"	<i>dezer</i>
"	96,	"	17,	"	had	"	"	<i>hand</i>
"	120,	"	17,	"	den	"	"	<i>van den</i>
"	122,	"	23,	"	gravelijke	"	"	<i>grafelijke</i>
"	129,	"	28,	"	golvend	"	"	<i>golvende</i>
"	130,	"	20,	"	oneerbiedigende	"	"	<i>oneerbiedige</i>
"	152,	"	35,	"	oppereinde	"	"	<i>het oppereinde</i>
"	171,	"	3,	"	ik hem	"	"	<i>ik heb hem</i>
"	207,	"	12,	"	bezwangend	"	"	<i>bezwangerd</i>
"	214,	"	9,	"	alleen	"	"	<i>allen</i>
"	218,	"	30,	"	was gelaat	"	"	<i>was zijn gelaat</i>
"	227,	"	25,	"	geantwoordt	"	"	<i>geantwoord</i>
"	237,	"	17,	"	mij	"	"	<i>mijn</i>